

NATIONAAL PROJECT VOOR DE BEWARING VAN BELGISCHE KRANTEN "PRESSE-PAPIER"

Dirk LUYTEN

Verantwoordelijke Tijdschriften, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)

Marc D'HOORE

Verantwoordelijke Afdeling Kranten en Tijdschriften, Koninklijke Bibliotheek van België"

- Het Nationaal Project voor de bewaring van de Belgische kranten-Pressé papier stelde op een studiedag in de Koninklijke Bibliotheek op 25 november 2005 zijn werking voor. Het project onder leiding van de Koninklijke Bibliotheek en de Stadsbibliotheek Antwerpen is actief sinds 2003 en wil met een gezamenlijke en gecoördineerde aanpak waar alle entiteiten van het federale België bij betrokken zijn, een antwoord formuleren op het nijpende probleem van de dreigende verdwijning van de kranten. Kranten zijn immers een vaak gebruikte bron voor wetenschappelijk onderzoek omdat ze informatie geven over alle aspecten van politiek en maatschappij.
- Lors d'une journée d'étude à la Bibliothèque royale, le 25 novembre 2005, le Projet national de conservation de la presse belge sur support papier a présenté son action. Le projet, placé sous la direction de la Bibliothèque Royale et de la Bibliothèque de la Ville d'Anvers, a été lancé en 2003; en associant et en coordonnant toutes les instances de la Belgique fédérale, il a pour ambition de répondre au problème grave de la menace de disparition des journaux. En effet, les quotidiens sont une source fréquemment utilisée pour la recherche scientifique car ils fournissent de l'information sur tous les aspects de la politique et de la société.

Op 25 november 2005 organiseerde het Nationaal Project voor de bewaring van Belgische kranten in de Koninklijke Bibliotheek een studienamiddag. Het Nationaal Project is actief sinds 2003 en wou de geboekte resultaten presenteren. De database die werd voorgesteld is de meest in het oog lopende realisatie: de gegevensbank van het krantenbezit van de verschillende instellingen vormt immers het fundament van het hele project.

Een lange geschiedenis

Krantencollecties maken een groot deel uit van het bezit van bibliotheken en documentatiecentra. Ze stellen specifieke problemen voor de bewaring. Kranten zijn kwetsbaar: ze zijn bestemd voor efemere consumptie omdat ze op de actualiteit zijn toegesneden. Bovendien is het bij uitstek een product voor massaconsumptie. Beide factoren maken dat het papier waarop de krant wordt gedrukt niet van de beste kwaliteit is.

Kranten worden veel gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek: het is een bron die vele mogelijkheden biedt omdat zij informatie geeft over vele facetten van het politieke en maatschappelijke leven. Dit veelvuldig gebruik is echter nadelig voor de materiële staat van de krant.

Kranten dreigen verloren te gaan als geen maatregelen worden genomen, zo is de internationale consensus. In verschillende landen werden dan ook recent initiatieven genomen om de kranten over te zetten op microfilm of om ze te digitaliseren.

De Scandinavische landen hebben al jaren geleden de handen in elkaar geslagen in een groot-schalig programma van digitalisering van microfilms van kranten van de XVII tot de XXe eeuw. Het project *Tiden* (Nordic Digital Newspaper Library) werd opgestart in 1998 en is aanwezig op Internet sinds 2001: vandaag zijn 1.600.000 pagina's krant online raadpleegbaar.

Ook de British Library heeft er in 2004 voor geopend microfilms te digitaliseren. Het project *British Newspapers* wil vanaf 2007 2.000.000 bladzijden ("tien miljard woorden") lokale, regionale en nationale krant uitgegeven tussen 1800 en 1900 online raadpleegbaar maken.

In 2005 heeft de Koninklijke Bibliotheek Den Haag de eerste resultaten gepresenteerd van het pilootproject Historische Kranten in Beeld, eveneens op basis van microfilms. Het Nederlands initiatief is toegespitst op vier dagbladen uit de periode 1910-1945. 350.000 bladzijden werden gedigitaliseerd, geoceriseerd en zijn gratis online raadpleegbaar.

De Bibliothèque Nationale de France heeft begin 2005 in het kader van de digitale bibliotheek Gallica aangekondigd prioriteit te geven aan de digitalisering van de kranten van de XIXe en XXe eeuw: het gaat om in totaal 3.200.000 bladzijden.

In België werden al stappen gezet om de kranten over te zetten op microfilm, maar dat gebeurde in elke instelling afzonderlijk of op basis van bilaterale akkoorden, die het voordeel bieden dat de collecties kunnen worden aangevuld. Deze weg

werd bewandeld door de instellingen die over grote collecties beschikken zoals de Koninklijke Bibliotheek, de Antwerpse Stadsbibliotheek, het Parlement en het Stadsarchief Brussel. Deze inspanning is onvoldoende, want slechts 15% van de Belgische kranten werd op die manier verfilmd. Bovendien werkt deze aanpak versnippering in de hand: er is geen centrale coördinatie zoals bijvoorbeeld in Nederland. Hierdoor is het geenszins uit te sluiten dat er dubbel werk verricht wordt en middelen niet optimaal worden benut. Tenslotte is er op die manier geen volledige inventaris van de behoeften.

Het Nationaal Project voor de bewaring van de Belgische kranten

Om die leemtes op te vullen en de microverfilming van kranten een nieuwe impuls te geven ging in de lente van 2003 het Nationaal Project voor de bewaring van de Belgische kranten van start. De Koninklijke Bibliotheek en de Antwerpse Stadsbibliotheek namen het initiatief. Doel was alle instellingen die kranten bewaren bij het project te betrekken, zowel die op federaal, gewestelijk, provinciaal als op lokaal niveau. Dat is ook de reden waarom steeds sprake is van een nationaal project. Het betrekken van alle beleidsniveau's van de Belgische staat is overigens een voorwaarde om het project te doen slagen. De laatste 15 à 20 jaar heeft het institutioneel landschap van de archief- en documentatiecentra fundamentele wijzigingen ondergaan, denken we maar aan de erkende archiefcentra in Vlaanderen, Brussel en Wallonië, die door actief prospectiewerk uitgebreide specifieke collecties konden aanleggen, ook van kranten.

Om het project te coördineren werd een stuurgroep opgericht met vertegenwoordigers van de

verschillende types instellingen. Het dagelijks beheer van het project is in handen van een bureau waarin ook het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij is vertegenwoordigd.

De eerste doelstelling van het project bestond erin alle instellingen te bereiken en hen ertoe aan te zetten het overzicht van het bezit over te maken. Deze gegevens zullen worden ingebracht in een centrale catalogus, de tweede prioriteit van het project. Op beide vlakken kan het project concrete resultaten voorleggen. Niet minder dan 84 instellingen maakten hun gegevens over. Een van de interessante "neveneffecten" van het project is te kunnen vaststellen dat het aantal instellingen dat "oude" kranten bewaart nu veel hoger is dan in 1980, een kwarteeuw geleden. Het feit dat veel meer instellingen kranten in hun collectie hebben, is bemoedigend, maar het verklaart ook de grote verscheidenheid in het actieve beheer van de collecties. Precies die verscheidenheid verantwoordt meer dan ooit het uitwerken van gezamenlijke programma's en acties.

De 84 instellingen kunnen ingedeeld worden in zes categorieën, in functie van hun statuut, hun opdrachten, hun actieradius en voogdijoverheid.

1. Federale instellingen: 8%
2. Archieven en/of bibliotheken van steden en gemeenten: 62,5 %
3. Provinciale bibliotheken: 8%
4. Universitaire bibliotheken: 8%
5. Erkende archief- en documentatiecentra: 9,5%
6. Andere instellingen die afhangen van gemeenschap of gewest: 4 %

Op basis van de criteria voor de definitie van een "krant" en de periode waar de prioriteit ligt – van 1830 tot 1950 – kan het totaal aantal titels ge-

Title	Sub-title	Location
Antwerpenaer (Den)	Staetkundig, godsdienstig en letterkundig nieuwsblad	Antwerpen
Antwerpse Gazette		
Antwerpse courant	Onpartijdig dagblad	Antwerpen
Areler Volkszeitung		Arel
Arnhemsche Advertentieblad		
Arnhemsche Courant		
Aurore (L')	Hebdomadaire indépendant de rénovation nationale	Bruxelles
Aurore (L')	Informations, magazines, arts, finances	Bruxelles
Aurore (L')	Organe hebdomadaire de combat et d'information	Seraing
Autorité (L')	Hebdomadaire politique et littéraire	Bruxelles
Avant-Garde (L')	Organe officiel des étudiants de Louvain	Louvain
Avenir (L')		Bruxelles
Averbode Weekblad		
Avond Echo	van het Echo du Soir- Anvers Bourse, dagblad voor financiële en economische inlichtingen	
Balming	Weekblad onder leiding van Dr. Jef van de Wiele	Brussel

Fig. 1 : Screenshot van krantenlijst

schat worden op ongeveer 4000, met twee preciseringen, die fundamenteel zijn voor het onderzoek en voor het gebruik in het algemeen en voor de conserveringspolitiek:

1. De collecties zijn zeer verschillend, zowel wat het aantal bewaarde titels betreft – van één voor de meest bescheiden collectie tot 3000 voor de meest uitgebreide – als wat de aard van de kranten aangaat. Bepaalde collecties zijn "algemeen" of "exhaustief" terwijl andere gespecialiseerd zijn in functie van thematische, geografische of ideologische criteria.
2. In ongeveer 60% van de gevallen (ongeveer 2500 titels) vertonen de collecties lacunes die zo groot zijn dat voor tot verfilming of digitalisering wordt overgegaan, het aangewezen is de collecties van verschillende instellingen naast elkaar te leggen om een volledige reeks samen te stellen.

naast fiches; sommige instellingen laten de kranten volledig vrij ter plaatse raadplegen terwijl andere soms strikte beperkingen opleggen ; passieve bewaring (stockage zonder meer) bestaat naast microverfilming of digitalisering uitgevoerd in eigen beheer, al dan niet met uitwisseling met andere instellingen, of via uitbesteding aan een gespecialiseerde onderneming.

De database werd ontworpen door een medewerker van de Koninklijke Bibliotheek en aan het publiek voorgesteld op de studienamiddag van 25 november.

De gegevensbank is de basis van het project. Niet alleen laat dit instrument toe de verspreiding van een titel over de instellingen snel en adequaat in kaart te brengen. Ook informatie over de materiële vorm van de krant wordt toegevoegd zodat onmiddellijk duidelijk is welke kranten al verfilmd of gedigitaliseerd zijn. Tenslotte maakt

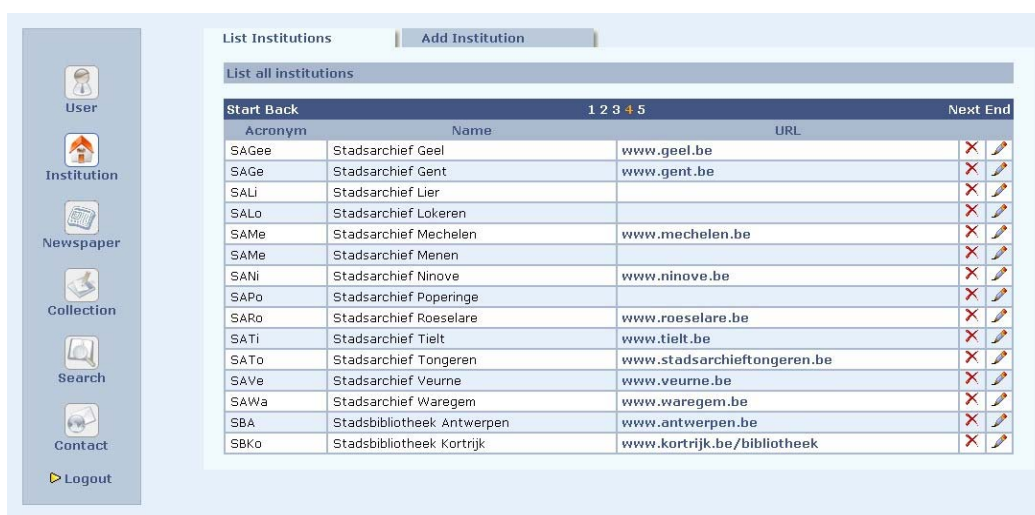

Fig. 2 : Screenprint van instellingen die meedoen.

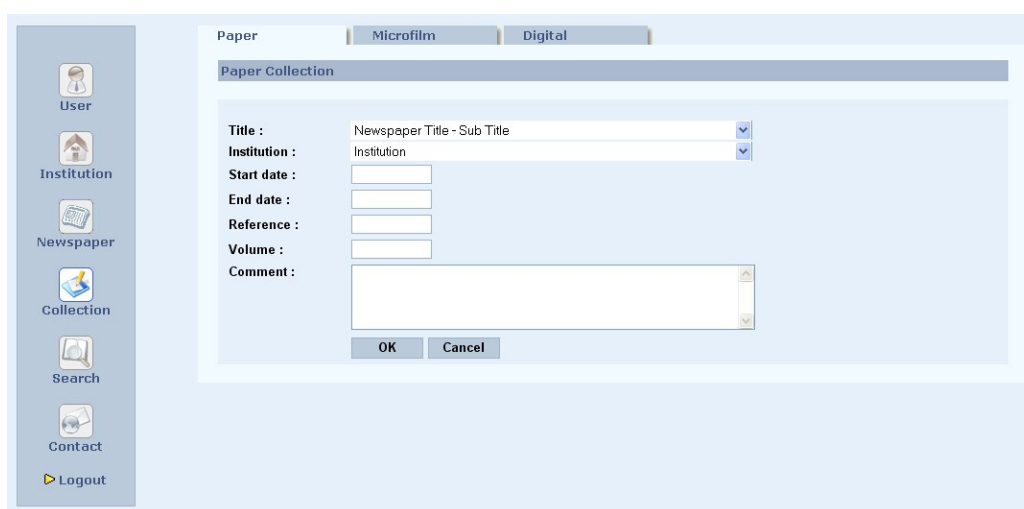

Fig. 3 : Screenprint van documentbeschrijving.

De vertraging, de problemen, de tekorten en de onevenwichten in het beheer van de krantencollecties zijn genoegzaam bekend. Geïnformateerde online raadpleegbare catalogi bestaan

de database het mogelijk te werken met deelprojecten. Wanneer die gefinaliseerd zijn worden de gegevens toegevoegd. Een voorbeeld is het digitaliseringsproject van de federale wetenschappe-

lijke instellingen dat in 2006 zal aanvangen. Een van de projecten, onder leiding van de Koninklijke Bibliotheek, waar ook het SOMA bij betrokken is heeft betrekking op de kranten. Deze titels kunnen dan voor het nationale project als afgehandeld worden beschouwd.

De volgende stap die wordt gezet is het invoeren van de titels in de database. Hiervoor moeten middelen worden vrijgemaakt in het kader van de werking van de Koninklijke Bibliotheek. Wanneer dit instrument op poten staat moet worden gezocht naar financiering om de kranten zelf te verfilmen of te digitaliseren, rekening houdend met de meest recente stand van de technologie. Daarom wordt vanuit het project de buitenlandse evolutie op de voet gevolgd. Dat wordt overigens vergemakkelijkt door de netwerkfunctie die het project speelt. Niet alleen worden de instellingen in kaart gebracht; persoonlijke contacten maken het mogelijk kennis te nemen van wat in de instellingen gebeurt en de samenwerking uit te diepen. Een voorbeeld is de Erfgoedcel Ieper, die het initiatief genomen heeft een negentiende eeuwse krant te digitaliseren. De Erfgoedcel organiseert daarover in november 2006 een studiedag, waaraan het Nationaal Project zijn medewerking verleent.

Het Centrum voor de geschiedenis van de Belgische pers

Het project heeft ook aan het licht gebracht dat de geschiedenis van de kranten een onderzoeks-terrein is dat verdere ontwikkeling behoeft. Het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis heeft, van het begin van de jaren zestig tot het midden van de jaren tachtig, fundamenteel onderzoekswerk verricht rond persgeschiedenis. 44 titels uit de bekende "blauwe reeks" zijn gewijd aan kranten. Hiermee werd een essentiële bijdrage geleverd aan de studie van de Belgische geschreven pers. Dit ambitieuze project bleef helaas onafgewerkt. Slechts 8 publicaties hebben betrekking op de nationale pers. De lokale en regionale pers werd voor de periode na 1914 nauwelijks behandeld: de uitzonderingen (arrondissementen Bergen en Zinnik, provincie Luxemburg) bevestigden de regel. Repertoria over verschillende Henegouwse of Limburgse arrondissementen gaan niet verder dan 1860. Slechts enkele kranten zijn het onderwerp geweest van een monografie.

Verder is de persgeschiedenis in België een relatief onderontwikkeld onderzoeksterrein, ook al bestaat er opnieuw belangstelling voor. Een indicatie: een colloquium aan de ULB in oktober

2005 over de communistische en radicale pers kon op opvallend veel belangstelling rekenen en ook in het buitenland is de geschiedenis van persorganen een geaccepteerd onderzoekstopic: denken we maar aan de geschiedenis van *Het Parool*¹.

Om de oplossing voor de preservatie van de krantencollecties dichterbij te brengen en het onderzoek naar de pers in het algemeen te stimuleren heeft de Koninklijke Bibliotheek het initiatief genomen een Centrum voor de Geschiedenis van de Belgische pers op te richten.

Het Centrum wil in de eerste plaats een permanente structuur bieden voor expertise en reflectie. Het Centrum kan zorgen door de onontbeerlijke coördinatie tussen alle betrokken organismen bij de preservatie en het online ter beschikking stellen van een significant aanbod van kranten. Daarnaast heeft het Centrum de ambitie het wetenschappelijk onderzoek over de geschiedenis van de geschreven pers en meer algemeen van media en publieke opinie impulsen te geven.

De activiteiten van het Centrum hebben dus zowel betrekking op de objecten (waarbij de kranten prioritair zijn) als op de individuele (uitgevers, drukkers, journalisten, schrijvers, typografen, boekhandelaars) en collectieve actoren (sociale en politieke organisaties, pressiegroepen, instellingen, publieke opinie). Het Centrum wil alle aspecten onderzoeken van de productie, de verspreiding, het gebruik en de rol en de invloed van de hedendaagse pers in een brede sociale, politieke, culturele en economische context.

De oprichting van het Centrum is gebeurd in een perspectief van overleg en actieve solidariteit tussen de federale staat en de deelstaten. Tegelijk wil het Centrum onze positie versterken om het hoofd te bieden aan de internationale en Europese uitdagingen, in de eerste plaats het ambitieuze project voor een Europese digitale bibliotheek.

Dirk Luyten

*Studie- en Documentatiecentrum
Oorlog en Hedendaagse Maatschappij
Luchtvaartsquare 29
1070 Brussel
dirk.luyten@cegesoma.be*

Marc D'Hoore

*Koninklijke Bibliotheek van België
Keizerslaan 4
1000 Brussel
marc.dhoore@kbr.be*

1 maart 2006

Nota

1. MULDER, Gerard ; KOEDIJK, Paul. *Léés die krant ! Geschiedenis van het naoorlogse Parool, 1945-1970*. Amsterdam : Meulenhoff, 1996. DE KEIZER, Madelon. *Het Parool 1940-1945. Verzetsblad in oorlogstijd*. Amsterdam : Otto Gramwinckel Uitgever, 1991, 655 p.